

I MƏQALƏ

“Güclü lider” və
“liderin gücü”

Məişət səviyyəsində, ümumiyyətlə, “güc” anlayışı ünsiyyətdə çətinlik çəkmədən işlədilir. Siyasətdə də politoloqlar “güclü lider” terminini müxtəlif kontekstlərdə istifadə edirlər. Ancaq fəlsəfi və siyasi-nəzəri aspektdən bu anlayışları anlamaq istəsək, onun sadə olmadığını görürük. Politologiyada da tanınmış nəzəriyyəçilər “güclü lider” anlayışının ümumi kriteriyalarının müəyyənəlməsi istiqamətində araşdırmalar aparmaqdadırlar. Lakin hələlik cavabdan çox suallar vardır.

Digər tərəfdən, “güclü lider” anlayışı ilə “liderin gücü” anlayışı arasında məzmun fərqi vardır. Doğrudur, onların oxşar cəhətləri də çoxdur. Lakin “güclü lider” termini liderin müəyyən şəxsi keyfiyyətlər əsasında praktiki fəaliyyətini alan nəticə aspektində xarakterizə edirsə, “liderin gücü” daha çox fəaliyyətin prosessual aspektdə daxili motivasiyasına aiddir.

Məsələn, güclü lider qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaqda tərəddüd etməyən, bütün maneələri aşaraq qələbə qazanan hesab oluna bilər. Lakin burada da hansı məqsədin qarşıya qoyulduğu və ona nə yolla nail olması məsələsi ortaya çıxır. Bu məsələdə fikirlər fərqlənə bilər və biri üçün “güclü lider” olan, digəri üçün “zalım lider”, “aressiv lider”, “eqoist lider”, “bədniyyətli lider” kimi qəbul edilər.

Liderin gücü isə şəxsi fəaliyyətin daxili keyfiyyətləri ilə xarici faktorların bir-biri ilə münasibətlərinin sintezində özünü göstərən təsir səviyyəsi ilə “ölçülür”. Bu zaman aparıcı rol daxili şəxsi keyfiyyətlərin, yoxsa lider-ətraf mühit münasibətlərində liderin nümayiş etdirdiyi qətiyyət, yüksək iradi keyfiyyətlər, zəka və digər faktorlarını həlledici rol oynadığı aydınlaşmalıdır.

Dünya təcrübəsinin politoloji dərki göstərir ki, bu kimi suallara cavab axtarışı vacibdir. Bu baxımdan “güclü lider” və “liderin gücü” anlayışlarına fəlsəfi və siyasi-nəzəri aspektlərdə qısa nəzər salmaq faydalı olardı.

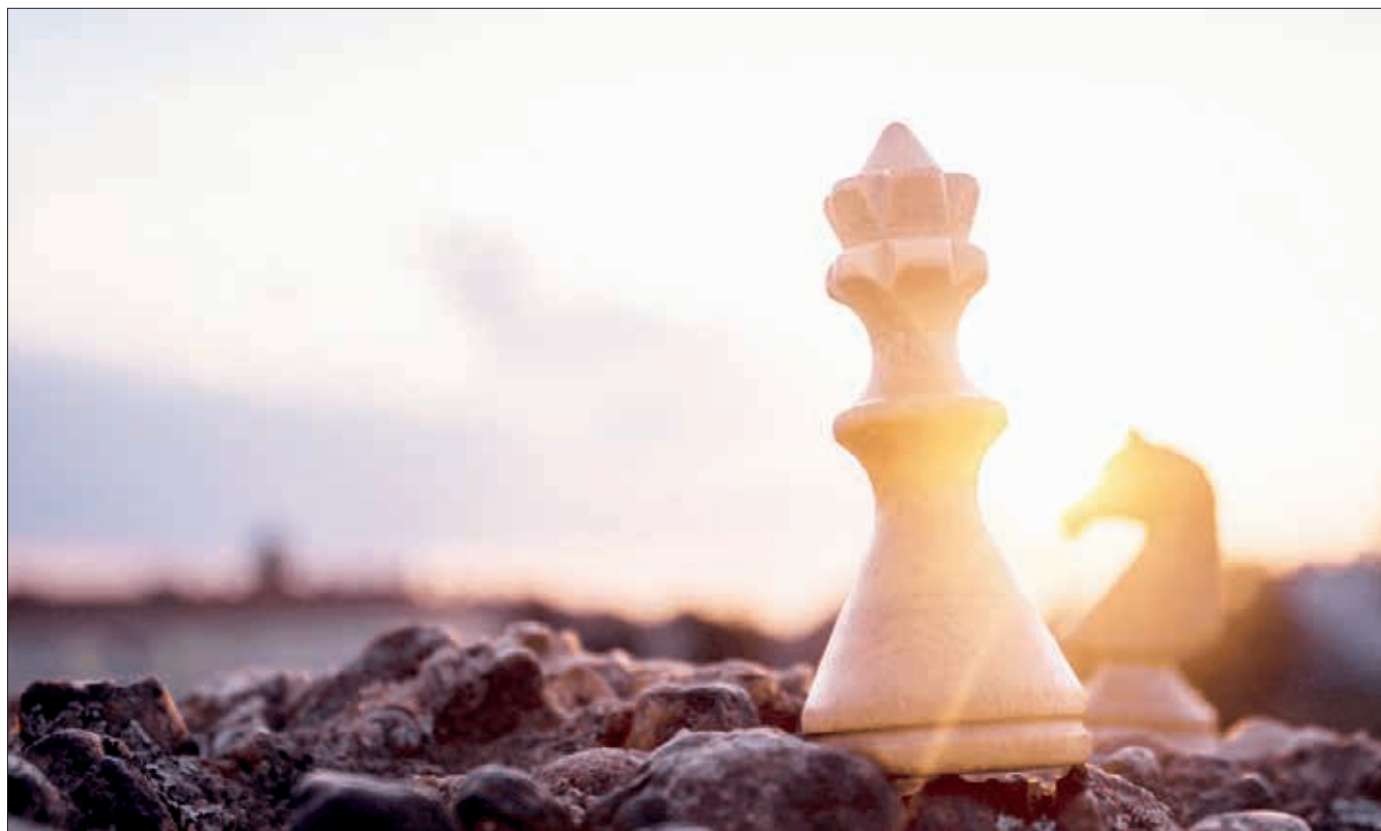
“Sakitliyə riayət edin və
möhkəmlənin”

Sokrat bu kəlamı ölümündən bir qədər əvvəl mütəəssir olan və bədbinləşən tələbələrə demişdi. Mənası ondan ibarətdir ki: hər bir olacağı sakit, ağılla, təmkinlə qarşılayıb, vəziyyətdən nəticə çıxarmaq və bu əsasda daha möhkəm olmaq fəzilətlilik əlamətidir! Buna görə də yunan fəlsəfəsində carteros (güclü, möhkəm, möhtəşəm) termini daha çox işlədilir və bu kontekstdə “cartereo” feili və təyini olaraq terminindən (“düzürəm”, “kişi kimi adlayıram”, “möhkəmliklə keçirirəm” və s.) istifadə olunurdu. Ayrıca, düzgün filosofluq edənler şəxsi nəfslərdən, şəhvətdən xilas olurlar və “möhkəmlənirlər” (carteroysin).

Deməli, ümumi fəlsəfi səviyyədə “güc” anlayışı əsas olaraq etika, mənəviyyət və əxlaqa iradi keyfiyyətlərin sintezində anlaşılırdı. Burada əsas məqsəd fəzilətlilik, yeni xeyirxahlıq, müdirlik və məqsədyönlülükdən ibarət idi. Siyasi fəaliyyətdə də qədim dövr filosofları üçün fəzilət birinci sırada dayanırdı. Burada

Liderin gücü: şəxsi keyfiyyətlərlə
xalq-iqtidar birliyinin sintezi

(fəlsəfi-politoloji təhlil)

Platon siyasi gücü “hökm etmək”, “hünərli olmaq” kimi daxili ruhani, psixoloji və mənəvi faktorlara bağlayırdı. Tarixin sonrakı dövrlərində gücün fiziki, psixoloji, mənəvi-əxlaqi, mədəni və s. aspektləri daha ayrıntılı dərək olunmağa başladı. O cümlədən, siyasi liderin gücü haqqında fərqli mövqelər meydana çıxdı. Lakin bütün hallarda liderin gücü siyasi fəaliyyətdə həmişə aktual məqam kimi fəlsəfi və politoloji yanaşmalarda qəbul edilmişdir.

Fəlsəfi-nəzəri müccərədləşdirmədən müasir mərhələdə siyasi anlamda “güc”, “güclü lider” və “liderin gücü” anlayışlarının anlamlarına baxaq.

D.Tramp və “Mister Smit
Vaşinqtona gedir”

Politoloq Arçi Braun 2014-cü ildə qələmə aldığı “Güclü lider haqqında mif: müasir dövrdə siyasi liderlik” “The myth of the strong leader: political leadership in the modern age” adlı əsərində maraqlı məqamlara toxunur. O, Donald Trampı siyasi lider kimi xarakterizə edərkən Ağ Evin “daxili çəkişmələri” haqqında Maykl Vulfun məşhur “Atəş və Qəzəb” adlı best-sellerində yer alan metaforik ifadələrdən yararlanmışdır. Həmin sırada aktyor Cimmi Styüartin “Mister Smit Vaşinqtona gedir” filmindəki personajın parodiya variantını vurğulamışdır. Burada politoloğun

filmdeki parodiya kontekstində işarəsi ondan ibarətdir ki, D.Trampın filmdeki cənab Smit kimi, Vaşinqtona səfəri “güclü liderlik” prizmasında əsl məzhəkə və ya macərədir. Bunun belə olub-olmadığı haqqında biz bir fikir bildirmirik, çünki məqsəd onda deyil. Daha maraqlısı D.Trampın bu replikaya cavabıdır: “sabit olaraq dahiyəm”!

İndi bu “sabit dahiliyə” A.Braunun gətirdiyi çoxsaylı faktların işığında baxaq. 2016-cı ildəki prezident seçkisində D.Trampın əsas arqumenti güclü lider olacağı ilə bağlı idi. Doğrudur, o, öncə bir şərt qoymuşdu: seçilsəm, görəcəksiniz necə güclü lider olacağam! Bu oyun keçdi, belə ki, 2016-cı ilin noyabrında rəyi soruşulan amerikalıların 36 faizi ölkəyə güclü liderin lazım olduğuna inanırdı. Halbuki, 2012-ci ildə bu rəqəm 18 faiz təşkil etmişdir. Ancaq nə D.Trampın, nə də tərəfdarlarının güclü liderliklə bağlı zamanın tələblərinə, obyektivliyə, ədalətə və konkret nəticəliliyə hesablanmış təsəvvürləri olmadığından bu “təbliğat piramidası” sürətlə çökdü.

Belə ki, D.Trampın prezidentliyi ərəfəsində “Pyü” sorğu mərkəzinin dünyanın 37 ölkəsində (!) keçirdiyi sorğuda 55 faiz ona “güclü desə” də, “özündən razı, dikbaş” kimi xarakterizə edənlər də az olmamışdır. A.Braun bunu D.Tramp nümunəsində “güclü liderliklə səmərəli

rəhbər olmanın bir-biri ilə uzalaşmaması” kimi qiymətləndirmişdir. Prezidentliyinin ilk 3 ayı ilə bağlı keçirilən sorğuda isə respondentlərin yalnız 22 faizi D.Trampın beynəlxalq münasibətlərdə düzgün davranacağına inandığını ifadə etmişdi. B.Obamanın prezidentliyinin ilk 3 ayında isə 37 ölkədən yalnız Rusiya və İsrail Obamanı “bəyənməmişdi”, qalan 35 ölkədə ona inam ifadə olunmuşdu və Obamanın götəricisi 64 faiz idi! Fərqi diqqət edin: “yumşaq” Obama 64 faiz faiz, “güclü” Tramp 22 faiz! ABŞ, bir dövlət kimi, nüfuzu aşağı düşmüşdü: Obamanın prezidentliyində rəyi soruşulanların 64 faizi ABŞ-a pozitiv yanaşdığını ifadə etmişdisə, Trampın dövründə bu rəqəm 49 faiz təşkil edirdi.

Güclü liderliyin yanlış
anlamı: Qərbdə liderlərin
əsas problemi

A.Braunun təhlillərindən aydın olur ki, D.Trampa münasibətin bu cür təzadlı olmasının iki səbəbi vardır. Birincisi, D.Tramp və tərəfdarlarının güclü liderlik haqqında əsaslı təsəvvürləri yox idi. Belə ki, D.Tramp daim güclü liderlikdən danışırdı və bu zaman Çində tələbələrə nümayişinin sət yatırılmasını öncə “güclü hakimiyyət” kimi qiymətləndirmişdi, sonra

isə “sərt hakimiyyət” termininə keçmişdir. Bunun fonunda isə D.Tramp M.Qorbaçovu “zəif əl” adlandırmışdı.

Bundan başqa, D.Tramp ABŞ dövlətçiliyinin maraqlarına uyğun olmayan elə fikirlər söyləmişdir ki, tərəfdarları onu “güclü lider” kimi xarakterizə edirdilərsə, politoloqlar “danışığında etiket gözləməyən, sərhəd tanımayan”, özünü sərbəst göstərmək üçün, hətta, dövlətin strukturlarını etibarsızlaşdıran fikirlər söyləyən” boşboğaz kimi qiymətləndirirdilər. Məsələn, D.Tramp Amerikada müstəqil məhkəmə sistemi və azad mətbuatın varlığını dövlətin milli təhlükəsizliyinə təhdid hesab etdiyini söyləmişdi. Alimlər belə nəticə çıxarmışdılar ki, D.Trampın bu sərhəd tanımazlığı və öz marağı naminə dövlətin imicini korlaması amerikalıların öz dövlətlərinin gücünə inamını azaltmışdır. Onlar ölkənin demokratik normalardan uzaqlaşdığını düşünmüşlər. Bu cür vəziyyət güclü lider anlayışına uyğundurmu? Təbii ki, xeyr!

Bundan başqa, D.Tramp üçün güclü olmaqla sərt olmaq arasında bərabərlik işarəsinin qoyulması da ciddi siyasi nöqsandan xəbər verirdi. Üstəlik, D.Trampın tərəfdarları da güclü liderlik haqqında aydın fikrə malik deyildilər. Məsələn, onun qızğın tərəfdarı olan baş prokuror Ceffe Seşnze haqqında təhqiramiz fikir söyləyəndən və onu istefaya göndərəndən sonra, keçmiş baş prokuror “Fox News” telekanalına verdiyi müsahibədə D.Trampı yenə də “güclü lider” adlandırmışdır. Belə çıxır ki, C.Seşnze üçün güclü olmaqla təhqiramiz formada tərəfdarını işdən uzaqlaşdırmağın arasında ziddiyyət yoxdur. Bəlkə də, onun üçün öz komandası ilə ədalətsiz, təhqiramiz və sərt davranmaq güclülük əlamətidir.

Bu, yəqinə nümunə deyildir, çünki D.Tramp Ağ Evdə kadrları tez-tez dəyişirdi. Onların sırasında cəmi 2 həftə vəzifəsində olanlar vardı. Deməli, D.Trampın komandasında da güclü liderliyi yanlış anlayanlar kifayət qədər idi. Bu da təbii, çünki D.Trampın özü güclü lider olmağın şərtlərini düz-əməlli anlamamışdı.

Bizim güclü liderliklə bağlı D.Tramp nümunəsi üzərində geniş dayanmağımız subyektiv istəklərlə bağlı deyildir. Sadəcə, A.Braun “güclü liderliyin” müəyyən edilməsi zərurətini konkret misallar və müqayisələrlə yaxşı təqdim etmişdir. O, əsərində A.Hitler, İ.Stalin, M.Qandi və digər liderlərin nümunəsində politoloji müqayisələr aparmışdır. Həmin müqayisələrdən və digər Qərb politoloqlarının araşdırmalarından belə qənaətə gəlmək olar ki, güclü liderlik hələ araşdırılmalıdır və dərinlən əsaslı öyrənilməlidir. Burada digər məqam liderin hansı şərtlər daxilində və coğrafi məkanda fəaliyyət göstərəcəyinin onun fəaliyyətinə necə təsir etməsi ilə bağlıdır.

Bütün bunların fonunda Azərbaycanda güclü liderliyin və liderin gücünün fəlsəfi-politoloji dərki ciddi aktualıq kəsb edir. Həm də ona görə ki, Azərbaycan Avrasiya məkanında həm güclü liderlikdə, həm də liderin gücü məsələsində yeni nümunə yaratmışdır. Onun bir sıra politoloji aspektləri üzərində dayanmağa böyük ehtiyac görürük! Öncə, ümumfəlsəfi və politoloji səviyyədə “Güclü lider kimdir?” sualına cavab axtaraq.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru